

Jukka Kekkonen

Yliopistouudistuksen taustoja: kommentti keskusteluun

TIEDE & EDISTYS 2010

Helsingin yliopiston Kansleri Ilkka Niiniluoto ja professori Thomas Wallgren ovat keskustelleet yliopistomaailmaa syvältä kouraisseesta ”suuresta” tai jopa ”fantastisesta” yliopistouudistuksesta Tiede & Edistys lehden (2009/3-4)palstoilla.¹ Jo keskustelijoiden kirjoitusten otsikot kertovat paljon siitä, mistä yliopistouudistuksessa heidän mielestään on kysymys. Niiniluodon mukaan kyse oli yliopistojen ”itsenäisyystaistelusta” suhteessa valtiovaltaan, kun taas Wallgrenin näkökulmasta uudistus näyttäytyy yliopistomaailmaa (sivistysyliopistoa) perinteisesti leimanneen vapauden ”kolonisaationa.”

Kirjoitusten lukijalle syntyy välittömästi vaikutelma siitä, että keskustelijoiden argumentit oikein kohtaa, vaikka he puhuvat samasta asiasta. Karrikoiden ja kaikella kunnioituksella sanoen – jos tekstin olisi voinut lukea anonymina tuntematta kirjoittajien positioita - Niiniluodon kirjoitus voisi olla uudistuksen normatiivisessa puolessa syvällä olevan, mutta lainvalmistelun yhteiskunnallisia konteksteja ja lainsäädännön vaikutuksia vähemmän hallitsevan (tai niistä vähemmän kiinnostuneen) hallintojuristin kirjoittama.

Uudistusta etäämmältä katsovan Wallgrenin kirjoitus taas liikkuu osin sellaisissa sfääreissä, niin korkealla teoreettisella tasolla, että sen yhteyksiä konkreettiseen uudistukseen on vaikea hahmottaa. Silti Wallgrenin kirjoitus antaa ainakin yliopistomaailmaa tuntevalle akateemiselle lukijalle- tulkoon se heti selväksi - selvästi enemmän inspiaraatiota kuin Niiniluodon teksti; se kannustaa pohtimaan uudistukseen liittyvien ratkaisujen konteksteja erilaisista juridiikkaa ja hallintoa laajemmista näkökulmista.

Aion seuraavassa jatkaa keskustelua lähestymällä yliopistouudistuksen keskeisimpiä kohtia (ja sama kiistakysymyksiä) konkreettisesti (ja osin omakohtaisten kokemusten kautta) lainvalmistelun kautta kiinnittäen erityistä huomiota siihen, ketkä uudistusta kannattivat ja ketkä sitä (tai sen tiettyjä osia) vastustivat ja millaista retoriikkaa he käyttivät. Tällaiselle, suhteellisen konkreettisesta lainvalmistelun ytimeen puretuvalle valta-analyysille on sijansa, koska toistaiseksi myös yliopistouudistusta käsittelevä kirjallisuus näyttää jakaantuvan kahteen, toisistaan etäälle jäävän ryhmään. ”

Yhtäältä yliopistouudistuksen liittyviä elementtejä on eritelty laajoista globaalisista (erityisesti uusliberalistisista) talouden muutoskuvioista ”akateemisen kapitalismin ilmenemismuotoihin”. Lisäksi uudistusta on - erityisesti Tuukka Tomperin toimittamassa teoksessa ”Akateeminen kysymys” arvioitu kansallisen (koulutus)politiikan viitekehyksessä, jolloin esille on tullut muun muassa elinkeinoelämän vahva panos yliopistouudistuksen käynnistämisessä² Toisessa päässä, toisella

---

¹ Keskusteluun samojen tunnusten merkeissä ovat Niiniluoto ja Wallgren käyneet myös Nya Argus lehdessä (2009/3).

² Ks. Tuukka Tomperi (toim.): Akateeminen kysymys? Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta. Vastapaino 2009. Toimittajan oma kirjoitus (ks. alaviite no 4), jonka näkökulma yliopistouudistukseen on koulutuspoliittinen, tulee lähimmäksi tämän kirjoituksen tarkastelutapaa. Ks. myös Ilkka Kauppinen: Akateeminen kapitalismi aineettoman omaisuuden haltuun ottamisena. Tiedepolitiikka 2/2010, s. 15-30 sekä

suunnalla. yliopistolakia käsittelevät lainopilliset kommentaariteokset jättävät lain taustat lähes kokonaan analysoimatta.³

Kuten sanottu, oma lähestymistapani lähtee liikkeelle lain syntyprosessin keskeisten piirteiden läpikäymisestä selvitysmiesten *Niilo Jääskinen ja Jorma Rantanen (2006) raportista lähtien*.⁴ Erityisen tärkeää on fokusoida ne kohdat, joiden suhteen vallitsivat suurimmat erimielisyydet. Toiselta puolelta on syytä huomata, että yliopistojen itsenäisyyden ja taloudellisen autonomian vahvistaminen olivat laajasti hyväksytyjä tavoitteita yliopistopiireissä. Sen sijaan mielipiteitä jakoi jyrkästi (vrt. myös Niiluoto vs. Wallgren) se, lisäsivätkö (säilyttivätkö entisellään vai kavensivatko) ehdotetut ratkaisut tosiasiallisesti yliopistojen autonomiaa eri muodoissaan.⁵

Lainvalmisteluprosessin aikana tuotiin useassa yhteydessä esille vakavia puutteita – erityisesti erilaisten vaihtoehtojen hyötyjen ja haittojen rationaalisen punninnan miltei totaalinen sivuuttaminen – laadukkaan lainvalmistelun periaatteiden näkökulmasta.⁶ Oman lukunsa – jonka tässä esityksessä joudun sivuuttamaan, muodostivat uudistukseen liittyneet perustuslakikysymykset. Erityisesti Aalto-yliopistolle kaavailut ratkaisut olivat hallituksen esityksessä ongelmallisia.⁷ Mutta eivät ainoastaan ne: hallituksen esityksen muotoilut niin sanottujen ulkopuolisten hallitusjäsenten (pakollisesta) enemmistössä olivat kritiikille alttiita.⁸

Eräs keskeinen omakohtainen havainto – se tuotakoon heti aluksi esille - uudistusprosessin yhteydessä oli se, kuinka huonosti kriittistä keskustelua aiheesta siedettiin. Keskustelussa mukana olleelle syntyi vaikutelma, että nimenomaan uudistuksen innokkaimpien tukijoiden mielestä olisi

---

Otto Bruun, Teppo Eskelinen, Ilkka Kauppinen & Hanna Kuusela (toim.): Immateriaalitalous Kapitalismin uusin muoto. Gaudeamus 2009.

³ Ks. Olli Mäenpää: Uusi yliopistolaki (2009). Vrt. kuitenkin Tarmo Miettinen, Matti Muukkonen, Matti Myrsky & Teuvo Pohjolainen: Uusi yliopisto – lainsäädäntö. Lakimiesliiton kustannus, 2009, jossa on (s. 15-36) suppea katsaus uudistuksen lähtökohtiin. Näiden teosten arvioinnista ks. Raija Huhtanen: Vuosisadan yliopistouudistus: taustaa ja tulkintoja. Tiedepolitiikka 2/2010, s. 7-14.

⁴ Ks. Niilo Jääskinen – Jorma Rantanen: Yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistaminen. Väliraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:14. Helsinki 2006. En siis tässä yhteydessä lähde seuraamaan uudistuksen ideologisia ja muita juuria lopullisen esityksen taustana olevia raportteja kauemmaksi. Eräänlainen lähtölaukaus uudistukselle oli hallituksen iltakoulu 7.11.2007, jossa tehtiin periaatepäätös yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistamisesta ja innovaatioyliopiston perustamisesta. Ks. OPM:n tiedote 21.11.2007, jossa on tiivistetyssä muodossa esitetty perusteet yliopistouudistuksen tarpeelle.

⁵ Oma analyysiani autonomiakysymyksestä ja muistakin uudistuksen lähtökohdista, ks. Jukka Kekkonen: Mihin suuntaan yliopistolaitos. Uutispäivä Demari 13.1.2009. Saman suuntaisen analyysin on esittänyt *Heikki Halila*. Ks. Heikki Halila: Yliopistolakiuudistuksen varjossa. Kanava 2008, s. 647-651. Ks. myös J.P. Roos: Yliopistot mullistuksen kourissa. Tieteessä tapahtuu 6/2010, s. 43-47. Kirjoitus antaa kokonaiskuvaa siitä, miten viimeaikaiset uudistukset yliopistomaailmassa ovat lisänneet byrokraattista ohjailua ja kontrollia.

⁶ Ks. erityisesti Niklas Bruun & Tom Sandlund: Universitetsrefromen in landet. Annorlunda. Nya Argus 2008/8, s. 147-148 ja Tuukka Tomperi: Yliopistolaki taustoineen. Koulutuspoliittinen tarkastelu. Teoksessa Tuukka Tomperi (toim.) 2009, s. 146-150. Myös Antti Hautamäki yhtyy arvioon lain puutteellisesta valmistelusta. Ks. Antti Hautamäki: Kiista uudesta yliopistosta – teknokratiaa vai vapautta. Tieteessä tapahtuu 6/2010, s. 47-49.

⁷ Säätiöyliopistojen problematiikasta laajasti, ks. Heikki Halila: Säätiöyliopisto ja yliopistosäätiö. Oikeustiede 2010, s. 1-76.

⁸ Tästä kritiikistä kootusti Helsingin Sanomat 22.4.2009 ”Oikeusoppineiden mielestä yliopistolaki rikkoo perustuslakia”. Kaarlo Tuorin mukaan asian valmistelussa oli ”eduskuntaa ja sen perustuslakivaliokuntaa nöyrytetty. Hän piti ”pöyristyttävänä sitä, että Aalto-yliopistolle oli nimitetty hallitus ja rehtori ennen kuin sen olemassaolon mahdollistava lakiesitys oli hyväksytty ja perustuslakivaliokunta oli ottanut kantaa sen suhteeseen perustuslakiin.

ollut parempi, jos hanke olisi viety läpi mahdollisimman huomaamatta ja matalalla profiililla. Kriitikot olivat ikään kuin häiriköitä, jotka eivät ymmärtäneet kokonaisuutta ja sitä kaikkea hyvää, mitä uudistus toisi mukanaan.

Tämä on sikäli erityisen paradoksaalista, koska yliopistollisen koulutuksen tavoitteena on kannustaa kriittiseen ajatteluun, itsestään selvien totuuksien kyseenalaistamiseen ja uusien näkökulmien etsimiseen ja esille tuomiseen. Olisikin ollut perin outoa, jos näin tärkeä uudistus olisi mennyt sellaisenaan läpi ilman soraääniä – siitäkkin huolimatta, että viimeisten vuosikymmenten aikana hallitusten ohjelmissaan sopimat asiat on runnattu läpi aikaisempaa tehokkaammin.

Sanotusta huolimatta kaikki ei silti toteutunut täysin kaavaillussa muodossa. Jälkikäteen arvioiden voi sanoa, että lopputulos oli ainakin yliopistojen autonomian ja yliopistolaisten vaikuttamisen mahdollisuuksien näkökulmasta selvästi parempi kuin se, mistä liikkeelle lähdettiin. Sama koskee sekä itse lakia että Helsingin yliopiston hallituksen syksyllä 2009 hyväksymään uutta Helsingin yliopiston johtosääntöä.

Uudistus jakoi – ehkä dramaattisestikin - yliopistoväkeä tavalla, joka oli ainakin osin uusi. Oma kokemukseni useiden vuosikymmenten ajalta on ollut se, että ”perinteinen” rajalinja suhtautumisessa korkeakoulupolitiikkaan kulkee opetusministeriön ja yliopistojen välillä. Kuva on tosin ehkä hiukan muuttunut viimeisen vuosikymmenen aikaan siihen suuntaan, että yliopistojen johto on alkanut entistä paremmin ”ymmärtää” opetusministeriön linjauksia. Tai: yliopistojen johto näki ”yhteistyön” parhaaksi keinoksi ajaa oman yliopistonsa asiaa (joka tuli vaikuttamaan myös yliopistojen johdon asemaan).

Nyt, ”suuren yliopistouudistuksen” aikaan, asetelmasta muodostui toisenlainen: uudistuksen innokkaimpina kannattajina esiintyivät opetusministeriön virkamiesten ohella yliopistojen rehtorit ja suurin osa yliopistojen johtoportaanista erityisesti mukaan lukien yliopistohallinnon ylimmät johtajat.⁹ Ainakin Helsingin yliopistossa voitiin nähdä säännönmukaisuus, jonka mukaan mitä korkeammassa positiossa hallinnossa yliopiston professori oli, sitä todennäköisemmin hän suhtautui myötäsukaisesti uudistukseen. Yhdestätoista dekaanista vain yksi – jos en aivan väärin asia tulkitse - otti selkeän kriittisen asenteen uudistukseen edempänä mainittujen kriteerien valossa asiaa tarkastellen. Laitosjohtajista sen sijaan jo huomattavasti selvästi suurempi osa ei ollut valmis hyväksymään uudistusta sellaisenaan.

Sen sijaan yliopistojen professorikunta, ja uskoakseni myös yliopiston muu tutkimus ja opetushenkilökunta, otti laajalla rintamalla kriittisen asenteen uudistukseen.¹⁰ Tätä myös mitattiin useammassakin – tosin ei tietenkään täysin tieteelliset mitat täyttävässä – kyselyssä. Ensimmäisen niistä teki sosiaalipolitiikan professori J.P. Roos ja toisen tietojenkäsittelyopin professori Pekka Abrahamsson. Kaikki epävarmuustekijät huomioon ottaenkin kyselyjen tulokset olivat häkellyttävän selviä.

Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan dekanaatti (professorit Jukka Kekkonen, Niklas Bruun ja Kai Kalima) laati 2.4.2009 viisikohtaisen ohjelman (tai vaatimuslistan) suuren konsistorin

---

⁹ Uudistuksen puolestapuhujat saivat taustatukea erityisesti valtionvarainministeriöstä.

¹⁰ Ks. Jukka Kekkonen: Uudistuksen kannatus yliopistoilla vähäistä. Kaleva 24.3.2009. Ks. myös Markku Vanttaja ja Arto Jauhiainen: Jäähyväiset autonomialle. Tiedepolitiikka 2/2009, s. 7-14.

kokousta varten. Asian tärkeyden vuoksi siteerattakoon dekaatin professoreille lähetetyn kirjelmän ydinkohdat.

”Johtosäännön jatkovalmistelussa tulisi ottaa huomioon käydyssä keskustelussa esiin tulleet näkökohdat, erityisesti se, että dekaanin ja laitosten johtajien vaali säilyy tiedekuntaneuvostolla. Yliopistolakia käsiteltäessä Helsingin yliopiston tulisi toimia seuraavien muutosten puolesta: collegio valitsee rehtorin, yliopiston hallituksessa enemmistö säilyy yliopistoyhteisöä edustavilla jäsenillä ja virkasuhteet säilytetään.”¹¹

Suuren konsistorin kokousta johtanut rehtori ei sallinut asiasta äänestystä, jonka seurauksena arviolta suunnilleen viisikymmentä professoria poistui salista. Tämän jälkeen tietojenkäsittelyopin professori Pekka Abrahamsson järjesti dekaatin estämistä teeseistä kyselyn Helsingin yliopiston professoreille.¹²

Kyselyn tulokset olivat jopa yllättävän yksiselitteiset ja ne vastasivat hiukan aikaisemmin professori J.P. Roosin toimeenpaneman kyselyn tuloksia. Kysymyksestä riippuen 70-85 % vastanneista professoreista oli oikeustieteellisen tiedekunnan dekaatin linjan takana (piti ehdotettua ratkaisua merkitykseltään suurena tai erittäin suurena).¹³

Kyselyyn vastasi noin 40% yliopiston osapuilleen 500 professorista. Vastausprosentti oli minun ja monen muunkin kollegan mielestä yllättävänkin suuri, ja lähes 200 vastauksen aineisto antoi mahdollisuuden sangen luotettavaan yleistykseen.

Kysely (samoin samanlaisia tuloksia antanut Roosin kysely) herätti myös ärtymystä ja erikoisia virhetulkintoja. En voi olla hämmästelemättä kansleri Niiniluodon lausumaa professorien juhllisessa virkaanastujaisilaisuudessa toukokuussa 2009: ”Kahdessa eri verkkokyselyssä päädyttiin jokseenkin samaan tulokseen, jonka mukaan varsin tarkkaan kolmasosa yliopiston professoreista ilmoitti vastustavansa uuden lain jotain säädöstä. Kun kaikki eivät vastanneet kyselyihin, jotka eivät olleet otospohjaisia tilastollisia tutkimuksia, kannattajien määrää on mahdoton arvioida.”

Niiniluodon ajatus näyttää rakentuvan – totaalisen virheelliselle, on pakko sanoa – sellaiselle premissille. että ne professorit, jotka eivät kyselyyn vastanneet, olisivat olleet uudistusten kannalla. Niiniluoto siis laski – tai ainakin halusi antaa kuulijoille sen suuntaisen vaikutelman – ”nukkujat” uudistuksen kannattajiksi. Tällä logiikalla moni poliittinen puolue saisi mistä tahansa vaaleista itselleen tulkittua mieleisemmän tuloksen.

---

¹¹ Oikeustieteellisen tiedekunnan dekaatin (2.4.2009) sähköpostitse lähetetty aloite suuren konsistorin jäsenille. Mainittakoon, että kaikkien oikeustieteellisten tiedekuntien dekaanien laatimassa yhteisessä yliopistolakiehdotuksessa (26.5.2009: työsuhteet ja 28.5.2009 ”muut osat), jossa hallituksen esityksen pahimmat lakitekniset ja sisällölliset (uudistuksen kriitikoiden näkökulmasta katsoen) puutteet oli korjattu, esitettiin että dekaanin vaali tulisi säännellä lain tasolla siten, että valinnan tekisi tiedekuntaneuvosto. Esitys lähetettiin muun muassa kaikille kansanedustajille ja tärkeimmille tiedotusvälineille.

¹² Abrahamsson julkisti kyselyn tulokset professoreille lähetyssä sähköpostiviestissä 7.4.2009.

¹³ Ks. Abrahamssonin em. kysely, eri kohdin; J.P. Roosin kysely, sähköposti 18.2.2009. Tässä kyselyssä yliopistolain esitetystä muodosta hyväksyi 47 ja sitä ei hyväksynyt 156 vastaajaa ja 17 ei ottanut kantaa. Vastaavat lukemat Helsingin yliopiston sisäisen hallinnon uudistamisesta konsistorin esittämällä tavalla olivat: puolesta 39, vastaan 162, ei ota kantaa 19. Tulokset olivat tiukka lähdekritiikki huomioon ottaenkin kristallinkirkaat. Yliopistoyhteisön ydinryhmä (professorit) oli suurella enemmistöllä uudistusta vastaan.

Oma varovainen tulkintani on se, että kannatus- ja vastustusluvut olivat osapuilleen saman jakautuman mukaisia myös nukkujien piirissä. Tai ehkä pikemminkin sen suuntaisesti, että kriittisyys oli kenties vielä suurempaa kyselyyn vastaamatta jättäneiden keskuudessaan. Joka tapauksessa pidin näinkin suurta vastausaktiivisuutta professorien keskuudessa jopa hämmästyttävän suurena.¹⁴

Uudistuksen kannattajat moittivat lain kriitikkoja toistuvasti siitä, että kritiikki lakiehdotusta kohtaan oli jälkijättöistä ja myöhäissyntyistä. Siinä he osuvat oikeaan. Totta on, että keskustelu laista ryöpsähti liikkeelle liian myöhään todellisia vaikuttamisen mahdollisuuksia ajatellen. Ajan merkit olisi pitänyt pystyä lukemaan ja paljon aikaisemmin ja nostaa asia esille. Itse havahduin siihen mitä oli tulossa, kun kollegion jäsenenä saimme vuoden 2007 alussa käsiteltäväksemme Helsingin yliopiston keskushallinnossa laaditun lausunnotuonnoksen selvitysmiesten (Niilo Jääskisen ja Jorma Rantasen) raportista. Yleisesti ottaen uudistukselle sangen myötäsukaiseen lausuntoon oli kirjattu suoraviivaisen johtajavaltaisuuden periaatteet (rehtori valitsee dekaanin). Sain kollegiossa aikaan muutoksen lausuntoon siltä osin, että maininta rehtorin toimesta tapahtuvasta dekaanin valinnasta poistettiin lausunnosta.¹⁵

Samaa asiaa ajoin loppuun saakka ja ilokseni uudessa Helsingin yliopiston hallituksen hyväksymässä (2009) johtosäännössä tiedekuntaneuvoston rooli dekaanien ja laitosjohtajien säilyi tässä valinnassa vahvempana kuin muissa yliopistoissa. Helsingin yliopiston johtosäännön mukaan tiedekuntaneuvosto valitsee dekaanin, joskin rehtori vahvistaa valinnan. Tällaisenaikin sääntelyratkaisu, joka sai muotonsa johtosäännön uudistamisen viime metreillä, oli selvä voitto kritikoille.

*

Lopuksi esitän kysymyksen, mitä opimme yliopistolain uudistusprosessista? Ainakin sen, miten tiukasti hallitusohjelmia nyttemmin (ja tässä suhteessa on tapahtunut selvää muutosta) toteutetaan ja miten vähän merkitystä oikeudelliselle asiantuntemukselle annetaan. Ehkä selvin esimerkki oikeudellisen asiantuntemuksen sivuuttamisesta liittyi virkasuhteiden muuttamiseen työsuhteiksi. Tätä uudistusta vastustivat ja pitivät perustuslain näkökulmasta ongelmallisena lähes kaikki perustuslakivaliokunnassa kuullut julkisoikeuden asiantuntijat. Kuitenkin lopputulos oli se, että eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunnosta huolimatta, jossa se totesi virkasuhteiden olevan professorien ja johtavien virkamiesten osalta työsuhdetta sopivampi palvelussuhteen muoto. virkasuhteet muutettiin työsuhteiksi.¹⁶

Tähänkin muutokseen liittyviä oikeudellisia ongelmakysymyksiä tullaan uskoakseni puimaan vielä vuosia. Oikeudellisiin kysymyksiin fokusoituva tarkastelu ei useinkaan nosta esille uudistusten yleisempiä kulttuurisia vaikutuksia. Tästä näkökulmasta katsoen olisi voinut pohtia sitä, mikä on muutoksen (työsuhdeturvan heikentyminen) mahdollinen vaikutus keskusteluilmaperiin yliopistolla ja kriittiseen yhteiskuntakeskusteluun yleensäkin? Näin siitäkkin huolimatta, että kysymykseen

---

¹⁴ Professorien aktiivisuutta asiassa kuvastaa myös poikkeuksellisen runsaan osanottajajoukon kerännyt suuren konsistorin kokous 2.4.2009, jossa oikeustieteellisen tiedekunnan dekaaniin esityksestä keskusteltiin (mutta ei äänestetty).

¹⁵ Ks. Helsingin yliopiston 21.2.2007 päivätty lausunto (Dnro 105/04/2007) yliopistojen taloudellisen ja hallinnollisen aseman uudistamista koskevasta selvitysmiesten loppuraportista.

¹⁶ Tässä kysymyksessä asiantuntijamielipide virkasuhteiden säilyttämisen puolesta oli lähes yksimielinen.

vastaamiseen tietysti vaikuttavat monet tekijät, joiden yhteisvaikutuksen selvittäminen on äärimmäisen vaikeaa.¹⁷

Yliopistouudistusta koskevassa kirjallisuudessa on lain edustakuntakäsittely ohitettu liian keveästi – Niiniluoto viittaa äänestystuloksiin lain lopullisen hyväksymisen yhteydessä. Kuitenkin asian käsittely eduskunnassa oli kenties poikkeuksellisenkin värikäs ja tunteita kuohuttanut prosessi. Asian vieminen läpi kiireisessä aikataulussa ristiriitaisten asiantuntijalausuntojen jälkeen, oli poikkeuksellista.¹⁸ Varsinkin opetusministeriön suunnasta korostettiin sekä eduskuntakäsittelyn aikana että muutoinkin uudistuksen olevan ”kokonaisuus”, jonka tiettyihin keskeisiin osiin ei voinut kajota.

Eri vaihtoehtojen välisistä jännitteistä kertovat paitsi jyrkästi ristiriitaiset asiantuntijalausunnot myös sivistysvaliokunnan mietintöön tehdyt kolme vastalauseetta (vasemmistoliitto, sosialidemokraatit, kristillisdemokraatit).¹⁹

*

Suomalaisen demokratian toiminnan näkökulmasta yliopistolain uudistusprosessi herättää kriittisiä kysymyksiä. Lainvalmistelun heikkoon tasoon on monessa yhteydessä aiheellisesti kiinnitetty huomiota. Eri sääntelyvaihtoehtoja ja niiden vaikutuksia ei pohdita riittävästi eikä varsinkaan tasapuolisesti. Yliopistolakiuudistuksen yhteydessä kritikoilla oli koko ajan todistustaakka argumenttiansa suhteen, kun taas hallituksen ratkaisuja voitiin puolustaa ”tosiasioina” esittämättä kunnollisia perusteita kannanotoille. Otan vain yhden, mutta sitäkin kuvaavamman esimerkin.

Hallituksen esityksessä ja muissakin dokumenteissa viitattiin tarkemmin asiaa perustelematta siihen, että saman tapainen uudistus oli onnistunut jossain maassa tai ei ollut aiheuttanut tai tai oli aiheuttanut jonkin seurauksen. Vastaus on kuitenkin voinut nimittäin olla sidoksissa siihen, keneltä kysytään.

Suorastaan historiallista oli se, että kaikkien Suomen oikeustieteellisten tiedekuntien (Helsinki, Turku, Oulu) dekanatit laativat yhteisesti vaihtoehtoisen yliopistolakiehdotuksen. Siihen oli kirjattu ja viety lakipykälien tasolle yllä mainitut kritiikille alttiit kohdat sekä sen lisäksi korjailtu lukuisia hallituksen esityksen teknisiä kömmähdyksiä. Ehdotus lähetettiin (26.5 ja 28.5.2009) perustuslaki- ja sivistysvaliokuntiin sekä kaikille kansanedustajille. Tuonkin perusteellisesti pohditun ja teknisesti korkeatasoisen dokumentin vaikutus jäi minimaaliseksi.

Toinen yleinen yliopistolain uudistamisen esille huolenaihe koskee lainvalmisteluun elimellisesti liittyvää eri osapuolten ja intressitahojen kuulemismenettelyä. On kyllä totta, että riittävän monia tahoja epäilemättä kuultiin valmistelun eri vaiheissa. Mutta kuunneltiin heitä yhtä herkällä korvalla? Lopputulos oli kuitenkin se, että merkitystä annettiin lähinnä vain niille lausumille, jotka olivat uudistukselle suopeita.

---

¹⁷ Ks. Jukka Kekkonen: Nieleekö yliopistolaitos uudistukset? Kaleva 18.5.2007

¹⁸ Ks. Jukka Kekkonen: Demokratia ja sananvapaus ovat heikentyneet. Helsingin Sanomat 25.7.2010. Kirjoituksessa luonnehdin lainvalmisteluprosessin pahimmillaan heijastavan ”itse aiheutettua kiirettä.”

¹⁹ Ks. Vastalauseet 1-3 Sivistysvaltiokunnan mietintöön 5/2009 vp.

Ongelma on vakava ja se on tullut esille viimeisten vuosien aikana monien muidenkin säädösten valmistelun yhteydessä. Demokraattisessa oikeusvaltiossa lainvalmistelu ei saisi olla pelkkää tai miltään osin teatteria, jossa uudistuksia ajatetaan läpi tarkoitushakuisesti vaihtoehtoisista kannanotoista huolimatta. Näyttää kuitenkin siltä, että vain todella kova juridiikka (perustuslakikysymykset) ja sekin niukimman muutoksen linjan mukaan tulkittuna, voi saada muutoksia aikaan.

Lopulta on syytä toivoa, että yliopistolain tiimoilla käyty keskustelu synnyttäisi pohdintaa myös suomalaisen yhteiskunnan keskustelukulttuurista, sen luonteesta ja sille ominaisista piirteistä. Kokemus yliopistouudistuksesta käydystä keskustelusta oli se, että keskustelu – kenties tietoisesti - polarisoitiin. Jos vastustit yhtä tai toista uudistuksen kohtaa, sinut leimattiin koko uudistuksen (ellei peräti edistyksen!) vastustajaksi. Asetelma ei todellisuudessa ollut lainkaan näin mustavalkoinen. Suurin osa – uskallan sanoa – kriitikoistakin kannatti niitä periaatteita, joita uudistuksen sanottiin edustavan, mutta suhtautui kriittisesti siihen, kuinka hyvin tai huonosti käytetty retoriikka vastasi todellisuutta. Edellä kuvattu ”todistamisen taakan” asettaminen vain toiselle osapuolelle (kriitikoille) ja ehdotusten vaikutusten arvioinnin miltei totaalinen puuttuminen, vaikeuttivat hyviäkin yrityksiä käydä rationaalista keskustelua vastapuolen kanssa.

Pelkäänkin, että toiveeni vapaammasta keskustelukulttuurista ei toteudu. Kysymyshän on yhteiskunnallisista rakenteista, jotka luovat kasvualustaa kulttuurille. Erityisesti virkasuhteiden muuttaminen työsuhteiksi ja entistä johtajavaltaisemmaksi muuttunut päätöksentekojärjestelmä yliopistoissa eivät kannusta nuoria tutkijoita kriittiseen keskusteluun ja vallitsevien käytäntöjen kyseenalaistamiseen.